

**INGLIZ VA O'ZBEK FRAZELOGIYASINING QARAMA-QARSHI
TIPOLOGIYASI**

*O'zbekiston Davlat Jahon tillari
universiteti 2-bosqich magistranti
Eshmurodov Umid*

***Annotatsiya.** Ingliz va o'zbek tillaridagi somatizmlarni solishtirsak, bu tillarning tana sezgilari, hissiyotlari va holatlarini ifodalashda qiziqarli o'xshashlik va farqlarni kuzatishimiz mumkin. Somatizmlar ko'pincha tanaga va hissiyotlarga nisbatan madaniy munosabatni aks ettiradi. Masalan, ingliz tilidagi his-tuyg'ularga oid iboralar ("butterflies in my stomach") o'zbek tilidagidan farq qilishi mumkin, ular hissiyotlar va tana sezgilarining o'ziga xos madaniy tushunchalarini aks ettiradi. Somatizmlar ekspressivlik va intensivlik jihatidan farq qilishi mumkin. Ingliz tilidagi "heart in my mouth" kabi somatizmlar kuchli emotsional holatni bildirsa, o'zbekcha iboralar turli xil ma'no tushlari va hissiy chuqurlikni taqdim etishi mumkin. Ingliz va o'zbek tillaridagi somatizmlarning tuzilishi va sintaksisi har bir tilda bu iboralarning ravshanligi va idiomatik qo'llanilishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.*

***Kalit so'zlar:** leksik, frazeologizm, madaniyatlar muloqoti, ijtimoiy-psixologik va pedagogik jihat, og'zaki muloqot.*

Hozirgi kunda til siyosatining asosiy va muhim yo'nalishi milliy qadriyatlarni tiklash va yashnatish, davlat tilining mavqeyini yuksaltirishdan iborat. Shuningdek, so'nggi yillarda zamonaviy tilshunoslikda milliy tillarni genetik va tipologik jihatdan har xil tillar bilan solishtirish muammosi keng tadqiq qilinmoqda. Ko'pgina olimlar tillarni nafaqat tuzilishiga ko'ra solishtirishga qiziqish bildiradilar, balki ularning leksik tarkibiga ba'zi o'xshashlik va qarama-qarshiliklarni keltirib chiqaradilar.

Frazeologizmlarning vujudga kelishi milliy tilning o'ziga xos xususiyatlarini

va milliy madaniyat sifatlarini ko'rsatadi. Genetik jihatdan olis tillar frazeologiyasini o'zbek va ingliz tillari bilan solishtirish milliy-madaniy o'ziga xosliklarni, ularning o'xshash va farqli tomonlarini topish imkonini beradi. Yozuvchilar ko'plab frazeologik birliklardan foydalanmoqdalar, chunki ular ma'lumot beruvchi va tavsiflovchi funksiyalarga ega. Shunday qilib, badiiy adabiyot frazeologik birliklardan foydalanishning asosiy manbai deb hisoblashimiz mumkin.

O'zbekiston chet tillarini o'rganish uchun qulay sharoitlar yaratishni maqsad qilgan. O'zbekiston Yevropa Ittifoqi a'zosi sifatida til va madaniy jihatdan rang-barang hududga kiradi. Chet tillarini chuqur bilmay turib, talabalar bu sohada integratsiyalashishlari va o'zlarining shaxsiy qobiliyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishlari qiyin bo'ladi. Gruziya milliy o'quv dasturi "madaniyatlar muloqoti" asosida muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan, bu har bir til-madaniy o'ziga xoslikni hurmat qilishni, madaniy xilma-xillikka va butun dunyoga ijobiy munosabat va qiziqishni shakllantirishni anglatadi.

Chet tillarini o'qitishning ustuvor vazifalari quyidagilardan iborat:

- kattalarning kamida ikkita xorijiy tilda nutqiy ko'nikmalarini (tinglash, o'qish, yozish, gapirish) rivojlantirish;
- yaxshi muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishni ta'minlash;
- musbat kayfiyatni lingvistik-madaniy xilma-xillikni berish va uni xilma-xillikning shaxsiy olamining namoyon bo'lishi sifatida amalga oshirish;
- turli madaniy tushunchalarni tushunish qobiliyatini rivojlantirish
- turli lingvistik-madaniy o'ziga xoslikdagi hamkorlikka tayyorlanish;
- til ko'nikmalarini samarali o'rgatishni rivojlantirish.

Chet tillarini o'rganishning eng muhim maqsadi turli millat vakillari bilan muloqot qilishdir. Madaniy xabardorlik insoniy xulq-atvorni, turli odamlarning urf-odatlarini va qadriyatlarini tushunishni anglatadi. Ko'p tillilikni rivojlantirish insonga madaniy va til xilma-xilligini idrok etishga yordam beradi. Ingliz tilini o'qitishga lingvo-madaniy yondashuv dunyoni madaniyat "prizmalari" orqali idrok etishga qaratilgan: uning o'rnatishlari, tushunchalari, stereotiplari, ramzlari,

standartlari, bu talqin qilish jarayonida alohida rol ni ta'kidladi.

Ingliz tilini o'rganish o'zbek o'rganuvchi uchun ancha murakkab, chunki u o'zbek tilidan tizimli ravishda farq qiladi. O'zbek tili ta'sirida yo'l qo'yilgan xatoliklarning sabablari: 1. Ona tiliga noto'g'ri o'xshatish (boshlovchi, zamon, frazema, artikl, predmet-fe'l kelishik va boshqalarni noto'g'ri ishlatish); 2. Ingliz tilini asosiy chet tili sifatida egallashning psixologik jarayoni; 3. Boshqa chet tili analogiyalaridan kelib chiqadigan xatolar.

Boshqa odamlarning madaniy xilma-xilligiga yuklangan matnlarni taqqoslash orqali biz talabalarga haqiqat, go'zallik va madaniyatning an'analarning muhim tamoyillari mavjudligini tushunishga yordam bera olamiz; boshqacha aytganda, chet tilini o'rganish dunyoda qimmatli madaniyatlar eshigini ochish demakdir. Bu jarayonning o'zi turli madaniyatlarning o'ziga xosligini, shaxsiy fazilatlar va jahon madaniyatlari haqidagi individual g'oyalarni shakllantirish uchun zarur shartdir. Tillarni o'qitishning muhim ijtimoiy-psixologik va pedagogik jihatlari chet tilini muayyan ijtimoiy-madaniy vaziyatlarda to'g'ri mazmun bilan qo'llash, turli madaniyatlarga xos bo'lgan xatti-harakatlar standartlariga e'tibor berish, ona tilida so'zlashuvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi xususiyatlarga ega. Tillarni o'rgatishda lingvo-madaniy yondashuv o'quvchilarning lingvo-madaniy kompetentsiyasini rivojlantiradi, madaniyatlararo muloqot va hamkorlik, o'zaro tushunish va empatiya uchun sharoit yaratadigan madaniyatlararo munosabatlarga ijobiy munosabatini kengaytiradi, o'z madaniyatining o'ziga xosligini saqlash va targ'ib qiladi. Chet tillarini o'qitishning samarali va samarali metodologiyasi lingvo-madaniy va kommunikativ kompetentsiyani lingvodidaktika bilan birlashtiradi. U ijtimoiy foydali qadriyatlarining mavjudligi yoki yo'qligini belgilaydi, turli xil nutqlarda nazarda tutilgan ma'lumotlarning chuqurligini ajratadi va tushunadi, og'zaki muloqot jarayonida turli madaniyatlarga nisbatan bag'rikenglikni ta'minlaydi va til jarayonida shakllanayotgan ko'nikmalarni qoplaydi.

Fikrni og'zaki qayd etish, til tasvirlari nutq aloqasida juda muhim rol o'ynaydi, nafaqat g'oyalar, balki hissiyotlar almashinuvini ham ta'minlaydi.

Frazeologizmدا his-tuyg'u yorqin ifodalanishi mumkin. Xorijiy frazeologiyani lingvo-madaniy yondashuv asosida o'zlashtirish talabalarga ingliz tilini o'rganish uchun zarur bo'lsa-da, ular uchun yangi bo'lgan dunyoning til qiyofasining parchalari bilan tanishish imkonini beradi. Cicoure, Aaron V. (2006) aytadi:

“Bolalar ijtimoiy va tarixiy jihatdan shakllangan osori-atiqa va an'analar orasida voyaga yetadi, bu ularga 1) o'z ijtimoiy guruhlarida to'plangan bilim va ko'nikmalardan foydalanish imkonini beradi; 2) lingvistik belgilar, analogiya va metafora shaklida kognitiv tasvirlarni egallash va ulardan foydalanish; 3) dialogik fikrlash ko'nikmalariga nutq o'zaro ta'sirining ayrim turlarini o'zlashtirish; 4) madaniy ongni rivojlantirish. Notiq ijodiy nutqni amalga oshirish uchun barcha bu ko'nikmalar va bilimlarni to'playdi. Suhbatning asosiy maqsadi har bir ishtirokchi boshqasi nimani etkazmoqchi ekanligini tushunishdir.

Talabalarning muhim va informatsion faoliyati quyidagi qobiliyatlarni rivojlantirishni o'z ichiga olishi kerak: lug'at va ma'lumotnomalardan foydalanish; matnning boshlang'ich, professional tarjima qilingan va o'z satrlararo tarjimasining parallel joylashgan ustunlarini tahlil qilish; til va nutq me'yorlarini farqlash, tafovutlar bo'yicha ma'lumotlarni qo'yish chuqurligini tushunish; qo'shimcha ma'lumotlar, tushuntirishlar va boshqalarni jalb qilish orqali aniq matnli vaziyatlar uchun to'g'ri strategiyani yaratish; Milliy qadriyatlar va madaniyat bilan tanishtirish orqali ijtimoiy-madaniy malakani namoyon etish; o'z fikrini bildirish. Shuni ta'kidlash kerakki, o'quvchilar maqsad va natijalarni to'g'ri anglab etgach, ular faktlarni tashqaridan baholashni, mashg'ulot jarayonida muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklarni ham baholashni o'rganadilar. Ideal holda, atrofdagi odamlarni noto'g'ri tushunishdan qo'rqmasdan, ular ta'lim jarayonining ishtirokchisiga aylanadilar. Bizning maqsadimiz edi:

1) Ingliz tilidagi frazeologiyaga oid madaniy tushunchalarni ochib berish, bir xil komponentli o'zbek idiomalarining obrazli va motivatsion asosdagi o'xshashlik va farqlarini aniqlash; 2) o'quv maqsadlarida dunyo til qiyofasidagi ingliz va o'zbek idiomalarining metaforik va obrazli xarakterini aniqlash; 3) Ingliz tilidagi idiomalarni muloqotda faol qo'llashning lingvo-madaniy asoslarini ishlab chiqish.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, idiomalarni o'rgatishning eng yaxshi usuli - bu vazifaga asoslangan, kichik guruhlar va juftliklarda hamkorlikda o'rganish. Talabalar iboralarning ma'nosini taxmin qilishga harakat qilib, matnlardan ma'lumot olishadi; so'ng ular o'z takliflarini boshqa guruhlar bilan o'rtoqlashadilar va ingliz va o'zbek iboralarini qiyoslash orqali xalq madaniyati yoki an'analari haqidagi tushunchani idioma ma'nosi orqali muhokama qiladilar va izohlashga harakat qiladilar.